

VRIENDENBRIEF 21

redactieadres:
Pompstraat 17
5481 BL Schijndel

jaargang 6
zomer 2007

DE VOORZITTER VAN DE VRIENDEN AAN HET WOORD

Beste Vrienden,

Het is zover! Hulde aan de politieke partijen die indertijd hebben ingestemd met de plannen om de uitbreiding van het Jan Heestershuis te realiseren. Kunst is tenslotte een moeilijk item voor de plaatselijke politiek: het kost geld, de doelgroep is moeilijk te traceren en het profijt in wezen niet meetbaar. Door het legaat van Heesters werd de gemeente in 1982 in feite opgezadeld met een aantal bezittingen in de vorm van roerend en onroerend goed; zo werd dat althans door een deel van de politiek ervaren.

Het is dan ook verheugend om te zien hoe niet alleen het Heestershuis is gerestaureerd (2000), maar nu ook een substantiële uitbreiding is gerealiseerd. Voorwaar een goed uitgangspunt om het museum Jan Heestershuis de prominente plaats te laten behouden in de Schijndelse gemeenschap en in lijn met de ideeën van Jan Geerts over de toekomstige ontwikkeling van het Heestershuis,

neergelegd in de vorige Vriendenbrief, om het museum te laten uitgroeien tot een instelling met regionale bekendheid waar Schijndel trots op mag zijn. Zonder de inspanningen van de conservator en alle vrijwilligers te onderschatten, zal de invloed van de politiek daarbij ook in de toekomst essentieel blijken. Het aantal mensen dat Jan Heesters heeft gekend of had kunnen kennen, neemt af en het aantal niet-kenners wordt met de jaren groter en daarmee de drempel tot het museum hoger. Hier ligt dus een belangrijke kerntaak voor het museum maar ook voor de Vrienden: educatie niet alleen over het werk van Heesters maar ook over kunst in het algemeen.

Tot slot wil ik eenieder die betrokken is geweest, ook in het verre verleden, bij de verschillende plannen voor en nu bij de realisatie van het Paviljoen van harte gelukwensen.

Paul van den Acker, voorzitter stichting Vrienden

OVERZICHTSTENTOONSTELLING JAN HEESTERS

Vanaf 29 juni aanstaande, de dag van de officiële opening van het nieuwe Paviljoen, zal in het Heestershuis een breed overzicht te zien zijn van het oeuvre van de man die zestig jaar lang tekende en schilderde en bij zijn dood in 1982 - op 25 september aanstaande vijftienvijf jaar geleden - zijn woonhuis en een groot deel van zijn werk naliet aan de gemeente Schijndel. Het gereedkomen van de nieuwbouw, het aantreden van de nieuwe beheerder - overigens alweer een hele tijd actief ten behoeve van het museum - en de vijftienvijftigjarige herdenking vormen evenzoveel redenen om het beste van Heesters' werk in de oude, vertrouwde sfeer te exposeren.

Originele, brede selectie

Vershillende factoren maken dat het een interessante expositie is. De eerste factor betreft de brede selectie uit het omvangrijke oeuvre, samengesteld door de nieuwe conservator, Corine Molenaar, die onbevooroordeeld en met een frisse kijk op de productie van Heesters te werk is gegaan. Het is boeiend om te zien hoe iemand met een gedegen kunsthistorische opleiding tegen de diverse schilderijen, tekeningen, etsen, aquarellen en litho's aankijkt, waar haar voorkeuren liggen en wat haar

favorieten zijn. Overigens, het waarderen van kunst blijft toch altijd een persoonlijke, subjectieve component behouden, omdat kunst ervaren ook een kwestie van resonantie tussen werk en toeschouwer is.

Een volgende factor betreft de verschillende perioden van het werkzaam leven van Heesters. Als we de wereldgeschiedenis eens als achtergrond kiezen, loopt dat creatieve leven grofweg van het begin van de eerste wereldoorlog in het jaar 1914 via de ook voor Heesters veelbewogen tweede wereldoorlog tot het einde van de Vietnam-oorlog in 1975, voorwaar een groot tijdsbestek.

Een laatste factor, niet de minste, betreft de onverwachte hoogtepunten uit het gigantische oeuvre van Heesters, omdat er ook geput is uit diverse particuliere collecties. Er is veel moois onder de mensen! Voor 't eerst getoond wordt bijvoorbeeld een zelfportret van de ongeveer vijftigjarige schilder. In dit kader zijn we verheugd u te kunnen melden dat een oproep in de laatste Vriendenbrief succes heeft geboekt: het grote doek, waarop een lezende Maria in de goei kamer is uitgebeeld tegen de achtergrond van het interieur van 1950, is door de reactie van een oplettende lezer boven water gekomen en de eigenaresse is inmiddels bereid gevonden haar trotse bezit voor de duur van de tentoonstelling af te staan. Het is een

belangrijk werk van Heesters, niet alleen qua compositie, sfeer, kleurgebruik en uitgestraald schildersplezier, maar natuurlijk ook omdat het een kijkje biedt in het originele huis. Een schilderij dat zeker in de collectie van het museum thuishoort maar waarvoor thans (nog?) geen aankoopbudget aanwezig is.

Atelier in ere hersteld

Op bovengenoemd grote doek is de boogvormige doorgang vanuit de goei kamer naar Jans atelier te zien, zoals die er in 1950 uitzag. Het atelier heeft de laatste jaren als receptie en toeristisch informatiepunt dienst gedaan, maar met de komst van het nieuwe paviljoen kon men overgaan tot reconstructie van dat oude atelier. In de hoek is een nieuwe trap geplaatst, - helaas is de fraaie oude trap nog steeds zoek. De boekencollectie van Heesters is weer terug op de originele plek in het atelier. Twee schilderijen van de expositie verwijzen naar het oude atelier: vader Dorus, poserend voor een aantal op de grond staande omgekeerde doeken en een portret van zus Marie, die in het atelier een boek zit te lezen. Carel Swinkels beschrijft de sfeer in het oude atelier in 1977 als volgt:

De ramen met de ruitjes zijn door architect De Vries uit Helmond op bijzonder smaakvolle en kundige wijze aangebracht. En gelukkig valt er veel licht door. Niet alleen op de talloze schilderijen van Jan Heesters, die het atelier door hun warme kleuren een Franse tint geven, maar ook op de grote potten met kwasten en penselen, de beeldjes, de Gelderse wagenornamenten, de boekenkasten die ook al in hoofdzaak Frans blijken te bevatten, de prachtige baroklijst daarboven, het portret van vader Dorus Heesters onder de eikenhouten trap naast de vitrinekast met zeldzaam aardewerk en porcelein. De trapleuning torst een prachtig zeepaardje dat eerder de disselboom van een Gelderse wagen sierde en vanuit een verborgen hoek houdt een gepolychromeerd houten beeld van Sint Rochus toezicht op het totale gebeuren."

Onbekend werk tijdelijk geëxposeerd

Wat de expositie een verrassend tintje verschaft, is het gegeven, dat diverse werken voor 't eerst geëxposeerd worden, de meeste afkomstig uit particuliere collecties. U kunt een vroeg schilderij van de brug over de Taag in Toledo bewonderen, dat Heesters tijdens zijn reis door Spanje in 1927 maakte. Wilma van Giersbergen schreef erover dat het stilistisch verwant is aan de stijl van Cézanne en Braque. Dezelfde brug, weliswaar in spiegelbeeld, herkennen we op een kleine ets uit datzelfde jaar. Tevens is uit de collectie van een verzamelaar een groot doek aanwezig van een wever voor zijn weefgetouw, dat Heesters in Meerveldhoven maakte, in de moeilijke dagen na het overlijden van zijn zus Marie in 1943. Heesters zelf zei er dit over: "Ik beschouw het nog steeds als een van mijn dierbaarste schilderijen. Ik was in elk geval zo trots als een pauw, toen de kritiek het vergeleek met Van Gogh, want andermaal had ik in het

wevershuis de sfeer van Vincent geproefd." Een grappig detail: een meisje, dat op de achtergrond door een raampje het tafereel gadeslaat, verradt het zwak dat Heesters voor kinderen had. Het doek kunt u vergelijken met een tekening met hetzelfde onderwerp.

Heesters staat bepaald niet bekend als naaktschilder, maar toch zijn er enkele naakten te zien: olieverven uit een particuliere en een paar tekeningen uit de eigen collectie. Die laatste verraden zijn al vroeg aanwezige tekentalent, want het zijn krachtige werken uit zijn Parijse studietijd in 1922. De expositie bevat trouwens vele tekeningen, al dan niet ingekleurd. Zo is er een prachtige ingekleurde tekening van een park met mensen aan het water in Gorinchem. Het licht dat onder een bladerdak op het park valt, is gevoelig vastgelegd, het is een en al sfeer. Misschien dateert het werk van vlak na WO II. Hij zei later over die periode: "Na de oorlog woeien mijn landschappen als het ware uit, na een tijd van beperkte bewegingsvrijheid. Ik ben begonnen langs de Maas en de Waal."

Eveneens valt op de tentoonstelling te genieten van vele portretten, zowel in olieverf als getekend. Een groot, tot voor kort onbekend doek, dat onlangs met behulp van onze stichting is aangekocht, toont een elegante Maria met een rood hoedje en een Camee-broche, zittend in een mooie fauteuil. De compositie, de subtiele toets en de complementaire kleuren maken dat dit werk boven het gemiddelde uitstijgt. Voorts hangen er, behalve van de genoemde wevers, portretten van boerinnen, van een schapenscheerder, een pater, een tuinman, een piloot, een schaapsherder en leden van een gilde, kortom van een bont gezelschap bezige mensen.

Heesters als reizend kunstenaar komt eveneens aan bod op de expositie. Behalve in het eerdergenoemde Toledo treffen we hem aan in Parijs, in Pisa, in Tunis, Tirol en Kariouan. Dan heb ik de tekening van Maria in het Amsterdamse Victoria hotel, die Heesters maakte tijdens hun wittebroodsweken, nog niet meegerekend.

Slot

Uit het bovenstaande moge blijken, dat het de beheerder Corine Molenaar gelukt is een gevarieerd overzicht aan te bieden van het werk van Heesters, wat betreft tijd, thematiek en techniek.

Dat thans het gehele huis na een opknappbeurt voor de kunst beschikbaar is, inclusief het oude atelier, waarin iets van de oude atmosfeer is teruggekeerd, maakt het allemaal nog boeiender. Wederom mogen we constateren dat Jan Heesters een groot gevoel voor de schoonheid van de natuur en voor de mens met al zijn bezigheden in zijn werk heeft vastgelegd.

Ik wens u veel plezier bij het zien van deze overzichtstentoonstelling, die op waardige wijze de heropening van het museum en de vijftienvijftigjarige herdenking van de dood van Jan Heesters gestalte geeft.

Jan Geerts

SCHILDERINGEN EN SCHILDERIJEN

Schilderingen

Na de bewerkelijke mozaïeken in de oude kerken uit de vroege middeleeuwen, gaat men weer fresco's schilderen. Fresco's waren al bekend bij de Romeinen maar na de val van Rome in 476 na Chr. is er in West Europa veel kennis verloren gegaan, die later vanuit het Oosten weer terugkomt. De techniek is in grote lijnen als volgt: op een (droge) muur wordt met houtskool een afbeelding getekend; hier overheen wordt een natte kalklaag aangebracht; de houtskoolafbeelding is door de nog natte, verse (fresco) kalklaag heen vaag te zien; op de natte kalklaag moet vervolgens de schildering in één keer worden aangebracht.

In het vochtige Venetië waren fresco's geen alternatief voor mozaïeken, de schilderingen verliezen hier in korte tijd hun schoonheid en we zien dan ook hier als eerste de schilderijen op paneel en doek ontstaan, die ook nog het voordeel hadden dat ze verplaatsbaar waren.

Tempera

De oudst bekende schilderijen zijn geleverd met tempera verf. Tempera bestaat uit kleurpigmenten vermengd met water met als bindmiddel eigeel, al dan niet met eiwit. Tempera droogt in twee stadia. Na het opbrengen van de verf verdampt het water snel en is deze niet meer hanteerbaar, (kleuren kunnen dus niet op het doek of paneel worden gemengd maar er kunnen wel verschillende dunne lagen over elkaar worden aangebracht.) en de ei-proteïne droogt tot een harde waterbestendige laag. Omdat voor het schilderen met tempera en ook voor het aanbrengen van bladgoud, een harde gladde ondergrond nodig is, werden tempera schilderijen bijna uitsluitend op paneel geschilderd. Nadeel van tempera is dat hiermee niet buiten geschilderd kan worden. Dat komt pas in de 19^e eeuw als de verf in tubes kan worden meegenomen. Voor die tijd maakte men buiten alleen schetsen en werkte dat binnen in het atelier uit.

Olieverf

Bij olieverf bestaat het bindmiddel uit olie, meestal lijnolie. Olieverf verdampt niet maar droogt langzaam uit door inwerking van de lucht. Olieverf is daarom langer hanteerbaar en kan gewreven worden zodat de kleurovergangen vloeiend zijn.

Nederlandse olieverfschilderijen uit de 15^e en 16^e eeuw zijn bijna altijd geschilderd op panelen. Ze zien er anders uit dan de schilderijen uit dezelfde tijd waarbij tempera verf werd gebruikt; de kleuren zijn diep en stralend en lopen zonder zichtbare penseelstreken vloeiend in elkaar over. Hout, goud en bont zien er op olieverfschilderijen vaak verbluffend echt uit. Jan van Eyck wordt wel genoemd als de eerste schilder die olieverf uitvond. Hij is een van de Vlaamse Primitieven, zo genoemd omdat deze

schilders gezien worden als de eersten die gebruik maakten van de olieverf.

Ondergrond

Een schilderij wordt op doek of op een houten paneel gemaakt (een olieverf op papier heet een gouache). Om een paneel of doek te kunnen beschilderen moet er eerst een grondlaag op worden aangebracht: het gronderen. Bij panelen bestond de grondering uit één of meer plamuurlagen van krijt of gips en lijm. Een gladgeschuurde grondering geeft een harde ivoorkleurige ondergrond (gesso). De traditie van onderschilderen werd al gebruikt in de vroege Italiaanse schilderkunst, ook in Noord Europa onderschilderden kunstenaars hun werken. Doeken werden voorzien van een of twee gekleurde oliehoudende lagen. Omdat witte grondering het opvallende licht reflecteert, hebben ook de donkerste schaduwen, een diepe intense kleur. Vanaf ca. 1575 worden schilderijen steeds meer geschilderd met een gekleurde onderlaag in plaats van de witte ondergrond.

Doodverven

De kleur van de grondering is van invloed op het eindresultaat. Het aanbrengen van deze eerste verflagen van een schilderij wordt 'doodverven' genoemd. In het Middelnederlands omschreef men de grauwe onderschildering voor de huidtinten met het woord doodverf. De kleur van de onderlaag bepaalt in aanzienlijke mate het eindresultaat, zodat in ons taalgebruik gedoodverfd betekent dat het resultaat wel bekend lijkt te zijn. De schilder geeft vaak in de doodverflaag aan welke onderdelen van de voorstelling op welke plaats moeten komen, doodverf vormt zo vaak een voorafspiegeling van de uiteindelijke voorstelling. De achtergrond en ondergrond van de schilderijen van Heesters, zeker de portretten, zijn meestal zeer monotoon van kleur.

Oude schilderijen

Dank zij de grote kennis van materialen en technieken zijn veel werken van schilders in uitstekende staat bewaard gebleven. Toch zien ze er vaak anders uit dan toen ze het atelier verlieten: beschadigingen, overschilderingen, versnijdingen en craqueléring. Daarnaast kunnen kleuren ook nadonkeren, dit heet inschieten, of zelfs helemaal veranderen. Blauw kan dan grijs worden en boombladeren bruin. Vaak ontbreekt de heldere kleur groen in oude landschapsschilderijen. Verdigris is een van de pigmenten waarmee groene verf gemaakt kan worden, Leonardo Da Vinci schreef al in 1492 over verdigris: "Haar schoonheid verdwijnt als rook als je het niet snel vernist". Ook blauw gaf moeilijkheden op de lange duur. Indigoblauw, pigment uit een tropische plant, hield wel op wol en katoen maar in verf was het anders, alleen gemengd met lijm blijft de kleur behouden.

Veel schilders wisten dit wel maar indigo was goedkoop en makkelijk in het gebruik. Daarom zijn op veel schilderijen de sjerpen van de schutters grijs of groenblauw. Dit heeft gevolgen voor het kijken naar oude schilderijen, kleur kan bepalend zijn voor de compositie, zeker een heldere blauwe kleur. Lichte delen kunnen verbleekt zijn en donkere schaduwgedelen zo verdonkerd dat ze in de achtergrond zijn verdwenen. Maar ook vernislagen, aangebracht om de verf te beschermen en de kleur te intensiveren, kunnen vergelen. In combinatie met aangekoekt vuil kan dat schilderijen heel donker maken: De Nachtwacht heeft daaraan zijn naam te danken.

Restaureren

Het is mogelijk om oude vernislagen te verwijderen en overschilderingen ongedaan te maken, beschadigingen te restaureren en schilderijen zelfs helemaal te verdoeken. Sommige verouderingsverschijnselen zijn echter blijvend. Voor het uitvoeren van restauraties gelden een aantal internationaal aanvaarde beginselen, waaronder het principe dat conserveren de voorkeur geniet boven restaureren. Een ander belangrijk uitgangspunt is dat restauraties ongedaan moeten kunnen worden gemaakt. De schilderijen van het Jan Heestershuis zijn onlangs allemaal gerestaureerd in het atelier van Jos van Extel en wij kunnen, als de collectie de komende jaren goed bijgehouden wordt, er weer lang van genieten....

Anne-Marie Cornelissen

AGENDA & WETENSWAARDIGHEDEN

Museum Jan Heestershuis 073 - 54 92276

Pompstraat 17, 54 81 BL Schijndel

openingstijden: dinsdag t/m zondag 13.00 uur-17.00 uur.

- De opening van het Paviljoen als onderdeel van het Jan Heestershuis vindt plaats op **29 juni om 16:00** uur. U heeft de uitnodiging hiervoor reeds ontvangen.
- **30 juni – 6 januari 2008: Jan Heesters: leven met potlood en penseel.** Overzichtstentoonstelling van Jan Heesters. Deze kunstenaar, altijd potlood en papier bij de hand, genoot van de natuur en de wereld om hem heen. Het Brabantse leven en landschap waren onderwerp van zijn tekeningen, etsen en schilderijen. Maar ook tijdens zijn reizen tekende hij mens en natuur. Een overzicht van Heesters' kunstwerken wordt getoond in het voormalige woonhuis en atelier van de schilder.
- **30 juni - 2 december 2007: Een vijver in Taipei: Grafisch werk van Johannes Gérard.** Net als Jan Heesters wordt Johannes Gérard geïnspireerd door zijn vele reizen. In de tentoonstelling toont hij linoleum- en houtsneden die hij de afgelopen 20 jaar heeft gemaakt tijdens verblijven in o.a. Taiwan, Estland en Marokko. Hoewel het grafisch werk van Gérard meestal figuratief is, wordt het kunstwerk nooit een kopie van de werkelijkheid. Vooral de sfeer van een landschap en de intimiteit van een gewone plek in een stad worden door hem vastgelegd in verstilde en harmonieuze beelden.
- **30 juni - 30 september 2007: 15 jaar in beeld. Beeldhouwwerk van Gert van der Woude.** In de tuin van het museum exposeert Gert van der Woude een overzicht van de bronzen en stenen beelden, die hij de afgelopen 15 jaar maakte. Mens en dier zijn herkenbaar terug te vinden in zijn werk. Maar het blijft niet bij het uiterlijke; ook hun gevoelens komen tot uitdrukking in zijn beeldhouwwerken.
- **Zondag 8 juli (14.00 uur):** Gratis rondleiding door Gert van der Woude. De kunstenaar vertelt over zijn werkwijze en de achtergronden van zijn beeldhouwwerken.
- **30 juni - 1 december 2007: Op reis! Activiteit voor kinderen van 8 tot en met 12 jaar.** Ga jij tijdens de vakantie ook op reis, logeren of een dagje uit? In het museum zie je tijdens een speurtocht wat een kunstenaar doet als hij op reis is: goed rondkijken en veel tekenen. Na het museumbezoek krijg je een blanco ansichtkaart, waarop je zelf een kunstwerk kunt maken als je op reis bent geweest. Stuur de kaart daarna op naar het museum, dan maak je kans op een mooie prijs!
- De trap is niet gevonden maar is wel terug in het atelier van Jan Heesters.
- De oproep 'Opsporing verzocht' heeft als resultaat dat het schilderij, waarop Maria Heesters aan tafel zit in de goei kamer met een doorkijk via de boog naar het atelier, op de tentoonstelling is te zien!
- Op 21 mei hield Hans Rikken een boeiende lezing met toverlantaarn over houtsnedes in ons kerkje.
- Wilt u alvast 17 september reserveren als datum voor de volgende lezing. Als u 's zaterdagsochtends om circa 10:30 uur luistert naar de Tros Nieuwsshow dan hoort u alvast onze volgende spreker.
- *Met dank aan onze sponsors:*
 - Rabobank Schijndel
 - Restauratie-atelier Jos van Extel
 - Schijndels Weekblad
 - Woudstra architecten b.v.
 - Foto Keetels